

Essay van Joost Röselaers in het FD van 26 april 2024

Broederschap: leven voorbij de bubbels

Joost Röselaers

Vrijheid, gelijkheid, broederschap, luidt de Franse trits waarop een samenleving gebouwd zou moeten zijn. Met de vrijheid en gelijkheid gaat het in Nederland best goed, maar de broederschap (m/v) laat nog te wensen over, stelt predikant Joost Röselaers vast. Terwijl die zo belangrijk is voor een samenleving.

Wat heb ik gemeen met Gerrit uit Twente, Truus uit Purmerend, Ahmed uit Slotervaart en met u, lezer van Het Financieele Dagblad? Welke waarden en verhalen delen wij met elkaar? Wat verbindt ons?

Dat zijn vragen die wij weinig meer met elkaar bespreken. Volgens de Franse schrijver Michel Houellebecq is Nederland geen land, hooguit een onderneming.

Daar zit een kern van waarheid in. In het Nederlandse onderwijs is er amper aandacht voor geschiedenis en traditie. Voor wat ons tot Nederland maakt. Onze politici delen liever ook geen vergezichten. En economie is inderdaad dikwijls de maat der dingen. Van oudsher staat Nederland bekend als het land van de koopman en de dominee. Van de dominee hebben we de afgelopen decennia afscheid genomen. Dat heeft gezorgd voor een ongekende vrijheid.

We mogen meer dan ooit zelf bepalen wie we willen worden. Er zijn weinig instituties meer die ons beperken in onze keuzevrijheid. Dat is een groot goed. Met het afscheid nemen van de dominee in ons hebben we de koopman veel ruimte gegeven.

Nederland is een onderneming geworden. Waarin ieder op zoek gaat naar zijn of haar eigen (financieel) geluk. We voelen ons hooguit nog verbonden met mensen die op ons lijken, in onze eigen bubbel. Maar met Gerrit, Truus en Ahmed voelen we weinig verwantschap.

Met psychiater Esther van Fenema schreef ik vorig jaar het boek *De leegte voorbij* – Op zoek naar een verhaal dat ons verbindt.

Ook Van Fenema herkent vanuit haar praktijk een zekere leegte in onze samenleving. Een gemis aan verbinding.

We jagen ons eigen geluk na en dat put ons uit. Met zeventien mensen van verschillende achtergronden gingen we op zoek naar verhalen en waarden die ons met elkaar verbinden en zin geven aan ons bestaan. We kwamen niet tot een vastomlijnd verhaal, maar wel tot bouwstenen die aangeven waar dat gedeelde verhaal aan zou moeten voldoen.

Is het een typisch Nederlands vraagstuk? Ik heb mijn hele schooltijd op Franse scholen gezeten. Met trots werd onderwezen over de Franse geschiedenis en cultuur.

De basis daarvan ligt in de verlichting en met name in de trits vrijheid-gelijkheid-broederschap. Dat is het gedeelde verhaal van Frankrijk. President Macron wijst er ook keer op keer op in toespraken en interventies.

Dit is wat Fransen met elkaar en met het land verbindt.

De onderdelen van deze drieslag zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In Nederland hebben we ons de afgelopen decennia vooral op de eerste twee gericht. We zijn ongekend vrij en we streven naar steeds meer onderlinge gelijkheid. We zijn er nog lang niet, maar de verschillen tussen de seksen en achtergronden worden kleiner. Er wordt hard aan gewerkt.

Maar vrijheid en gelijkheid zijn pas echt van betekenis als ze in verbinding worden gebracht met broederschap.

Anders dreigen ze te vervallen tot individualisme en zelfs tot egoïsme. De eigen vrijheid en het eigen gelijk staan dan voorop en daar valt geen samenleving op te bouwen. We hebben, kortom, broederschap nodig! Het is veelbetekenend dat de trits van de verlichting begint bij vrijheid en eindigt met broederschap.

Dat is ook voor ons de weg voorwaarts. Vrijheid is geen doel op zich. Vrijheid is een voorwaarde voor broederschap.

De notie 'broederschap' resoneert bij mij. Vanwege mijn achtergrond op Franse scholen waar het onderwezen werd en geladen met betekenis.

Met trots liep ik op 14 juli mee met optochten om de Franse Revolutie te vieren. Ik ervoer toen een grote verbondenheid. Hoewel ik een buitenlander was, hoorde ik erbij. Ik werd opgenomen in een beweging waar ik voluit deel van uit mocht maken.

'Broederschap' resoneert ook bij mij vanwege de geloofsgemeenschap waar ik predikant van ben. Wij vormen al ruim vier eeuwen met elkaar de 'remonstrantse broederschap'. Dat heeft historische gronden. De remonstranten werden in 1619 vanwege hun pleidooi voor verdraagzaamheid verbannen.

In Antwerpen richtte Johannes Uytenbogaert een broederschap op van gevluchte remonstranten.

Eeuwenlang werd de broederschap in Nederland gedoogd. Tegenwoordig mogen we er in vrijheid en gelijkheid zijn.

De afgelopen decennia hebben we ons regelmatig de vraag gesteld of we de benaming 'broederschap' niet moeten veranderen in bijvoorbeeld 'geloofsgemeenschap'.

Het klinkt daarnaast natuurlijk erg mannelijk, 'broederschap', terwijl een groot deel van onze predikanten en actieve leden vrouw is.

'Broederschap' is niet meer van deze tijd, zelfs notarissen hebben van de term afscheid genomen. Bij 'broederschap' denk je al gauw aan Dan Brownachtige mysterieuze genootschappen. Daar wil je je als open en verdraagzame gemeenschap toch niet mee vereenzelvigen!

Toch zijn we (nog steeds) een broederschap. Tot mijn tevredenheid. Want er spreekt zo'n sterk appel uit.

Paradoxaal genoeg is broederschap het meest genderneutrale ideaal dat er is; ik heb er geen beter alternatief voor kunnen vinden.

Al ben ik van harte bereid om de komende eeuwen te spreken over een 'remonstrantse zusterschap'. Het verwijst naar een zeer eigen vorm van verwantschap.

We zijn zeker geen vrienden van elkaar en hoeven elkaar niet uit te nodigen op onze verjaardagen. Wij houden het met elkaar uit in moeilijke tijden.

De ander hoort erbij, ik voel mij aan haar of hem verwant. Wij zijn met elkaar verbonden en die verbondenheid wordt wekelijks benadrukt en verdiept door het delen van aloude verhalen en rituelen. Het is een door inhoud gedreven verbondenheid.

Om polarisatie en onderlinge spanningen tegen te gaan wil ik ervoor pleiten om vrijheid en gelijkheid in verbinding te brengen met broederschap. Dat is een van de grote uitdagingen waar wij als Nederland voor staan de komende jaren.

Naast de koopman moet er weer ruimte komen voor de (niet moraliserende en wel verbindende) dominee. Die vraag wordt van binnenuit gesteld. Wie zijn wij en wat verbindt mij met Gerrit, Truus en Ahmed? En van buitenaf.

Want de Poetins en Trumps van deze wereld zijn een bedreiging voor onze verworven vrijheden en gelijkheidsidealen. En zij dagen ons daarmee uit om te staan voor wat ons met elkaar verbindt. Voor de (genderneutrale) broederschap die wij met elkaar vormen. Vrijheid, gelijkheid, broederschap. Het verlichtingsideaal ging ervan uit dat de mensheid zich zou verenigen op rationele gronden. Dat we elkaar kunnen blijven vinden in een gevoel van gedeelde menselijkheid. Dat ideaal is ontmaskerd als een al te rooskleurige illusie.

Broederschap buiten de groep vergt vaak echt iets van ons. En succes is niet verzekerd. Het is niet voor niets dat het ideaal van broederschap zo'n hoge vlucht nam na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog.

We hadden te diep in de afgrond gestaard. We hadden gezien waartoe het tribale en raciale denken kan leiden.

Wij waren vast van plan dat voorgoed achter ons te laten. Maar juist dat laatste is niet gelukt. Wij dachten te makkelijk dat de menselijke natuur zich zou laten plooiën naar een verlicht ideaal.

Maar wat we nu zien is een nieuwe ideologie, die de verlichting juist tot vijand heeft gemaakt. Denk maar aan al het wrokkige nationalisme dat zich op zoveel plekken op het Europese continent doet gelden.

Wat eerst een opgave is, wordt vervolgens tot onmogelijk verklaard en daarna tot ronduit onwenselijk en bedreigend.

Broederschap is niet alleen een fijn gevoel. Het is inderdaad vaak een reusachtige opgave. We moeten onze tribale neigingen niet ontkennen, maar gewoon onder ogen zien. Het is een voortdurende worsteling.

Broederschap van de beperkte soort, de groepssoort, is gemakkelijk. Broederschap buiten de groep is vaak hondsmoeilijk, doordat het echt iets van ons vergt. En doordat succes niet verzekerd is.

Wanneer we teleurgesteld raken, vluchten we maar al te graag naar de eerste soort. Dat zal, vermoed ik, altijd zo blijven. Het vergt, kortom, steeds weer een oefening om broederschap hoog te houden.

Hoe kunnen we ons daarin oefenen? Een van de hedendaagse narratieven van de Franse identiteit is dat van Asterix. Samen met Obelix strijdt hij tegen alles wat het Frans-zijn ondermijnt. En elk boek over hem eindigt op zijn Frans, aan tafel.

Gebroederlijk rond brood, wijn en verhalen. Er wordt telkens een bijna Bijbels tafereel geschilderd. In een vergelijkbare sfeer vierden we in de kerk op zondag de broederschap met het avondmaal. Een ritueel dat verwijst naar een gedroomde wereld waarin we voluit broeders en zusters van elkaar zijn.

Een gedroomde wereld. Daarover sprak Martin Luther King, een hedendaagse profeet die in het gesegregeerde Amerika droomde van broederschap. 'I have a dream that one day on the red hills of Georgia the sons of former slaves and the sons of former slave owners will be able to sit down together at the table of brotherhood.'

Het lijkt welhaast onmogelijk. Als ik in die tijd in Amerika had geleefd en bij die toespraak van Martin Luther King had gestaan, en ik zou als een zwarte man die ochtend nog zijn opgestaan voor een witte man in de bus, en ik had later op diezelfde dag King horen zeggen dat we in zijn droom gezamenlijk op zouden trekken, dan had ik ook gedacht: Dream on!

Toch is de afgelopen decennia waanzinnig veel vooruitgang geboekt. Maar er is nog een lange weg te gaan voordat volwaardige broederschap werkelijkheid wordt.

Ook in het Nederland van nu! Voordat Gerrit, Truus, Ahmed, u en ik aan tafel kunnen gaan, verhalen met elkaar kunnen delen en wij een toast brengen op de broederschap die wij met elkaar vormen.

Joost Röselaers

(1979) is theoloog en predikant. Röselaers werkte voor onder meer de Nederlandse Kerk in Londen en is tegenwoordig predikant bij Vrijburg, in Amsterdam en bij de Remonstrantse Kerk in Bussum.

Lees het volledige artikel: <https://fd.nl/samenleving/1514334/broederschap-leven-voorbij-de-bubbels>

Joost Röselaers
06-55776713